

XÂY DỰNG VĂN HÓA ĐỌC VÀ PHÁT TRIỂN THƯ VIỆN THÂN THIỆN TRƯỜNG TIỂU HỌC TRONG GIAI ĐOẠN MỚI

Vụ Giáo dục Tiểu học- Bộ Giáo dục và Đào tạo

I. Định hướng chung

Căn cứ vào Nghị quyết số 29- NQ/TW ngày 4/11/2013 của Ban chấp hành Trung ương về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, Bộ GD&ĐT xác định rõ vai trò, chức năng của Ngành trong giai đoạn mới thông qua những mục tiêu chung đối với giáo dục phổ thông: *“tập trung phát triển trí tuệ, thể chất, hình thành phẩm chất, năng lực công dân, phát hiện và bồi dưỡng năng khiếu, định hướng nghề nghiệp cho học sinh.... Phát triển khả năng sáng tạo, tự học, khuyến khích học tập suốt đời”*. Đặc biệt, Quyết định 329/QĐ-TTg ngày 15/3/2017 của Thủ tướng chính phủ về phát triển văn hóa đọc trong cộng đồng đến năm 2020, định hướng đến năm 2030 một lần nữa đã khẳng định việc ***Xây dựng và phát triển văn hóa đọc là một trong những nội dung quan trọng của sự nghiệp phát triển văn hóa, giáo dục của đất nước là một trong những nhiệm vụ góp phần thực hiện mục tiêu chung của Ngành trong giai đoạn mới: “Xây dựng và phát triển thói quen, nhu cầu, kỹ năng và phong trào đọc trong mọi tầng lớp nhân dân, nhất là trong thanh niên, thiếu niên, học sinh, sinh viên và chú trọng tới người dân ở vùng nông thôn, vùng có điều kiện kinh tế - xã hội khó khăn; cải thiện môi trường đọc; góp phần nâng cao dân trí, phát triển tư duy, khả năng sáng tạo, bồi dưỡng nhân cách, tâm hồn, tăng cường ý thức chấp hành pháp luật, hình thành lối sống lành mạnh trong con người, xã hội Việt Nam, đẩy mạnh xây dựng xã hội học tập”***.

Cụ thể hóa những mục tiêu chung nói trên, Bộ GD&ĐT đã xác định mục tiêu cụ thể: Việc xây dựng và phát triển văn hóa đọc giúp chúng ta khai thác có hiệu quả và không ngừng phát triển nguồn vốn tri thức, văn hóa của con người và dân tộc Việt Nam, đồng thời tiếp thu có chọn lọc tinh hoa tri thức của nhân loại, tạo nền tảng vững chắc cho quá trình thích nghi và hội nhập toàn cầu của những công dân thế kỉ XXI.

Đối với Giáo dục Tiểu học, xây dựng và phát triển văn hóa đọc chính là hình thành thói quen và phương pháp đọc sách cho học sinh, Bộ GD&ĐT đã chỉ đạo Các Sở GD&ĐT-triển khai nhiệm vụ xây dựng văn hóa đọc và phát triển Thư viện thân thiện (TVTT) trong trường Tiểu học nhằm giúp học sinh tiểu học hình thành kỹ năng, phương pháp và thói quen đọc. Qua đó, các em trở thành những công dân có ý thức và kỹ năng học tập suốt đời.

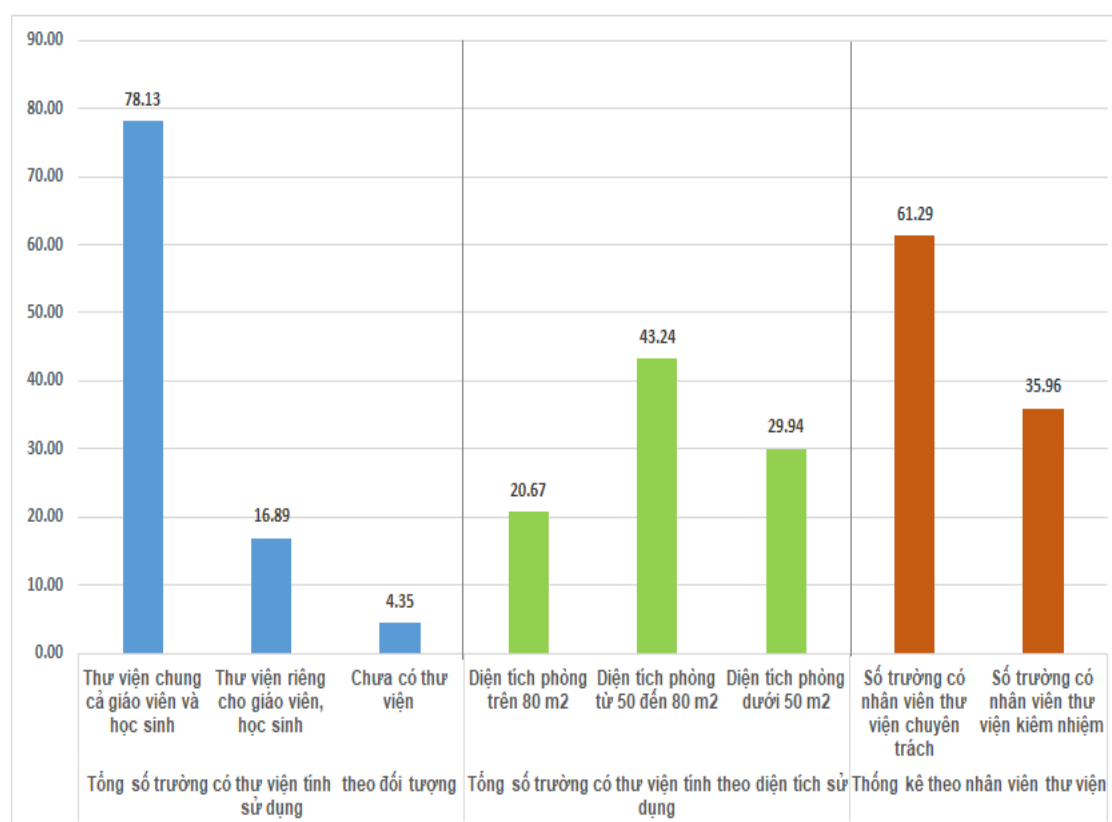
II. Thực trạng thư viện trường tiểu học hiện nay

1. Cơ sở vật chất, trang thiết bị và học liệu

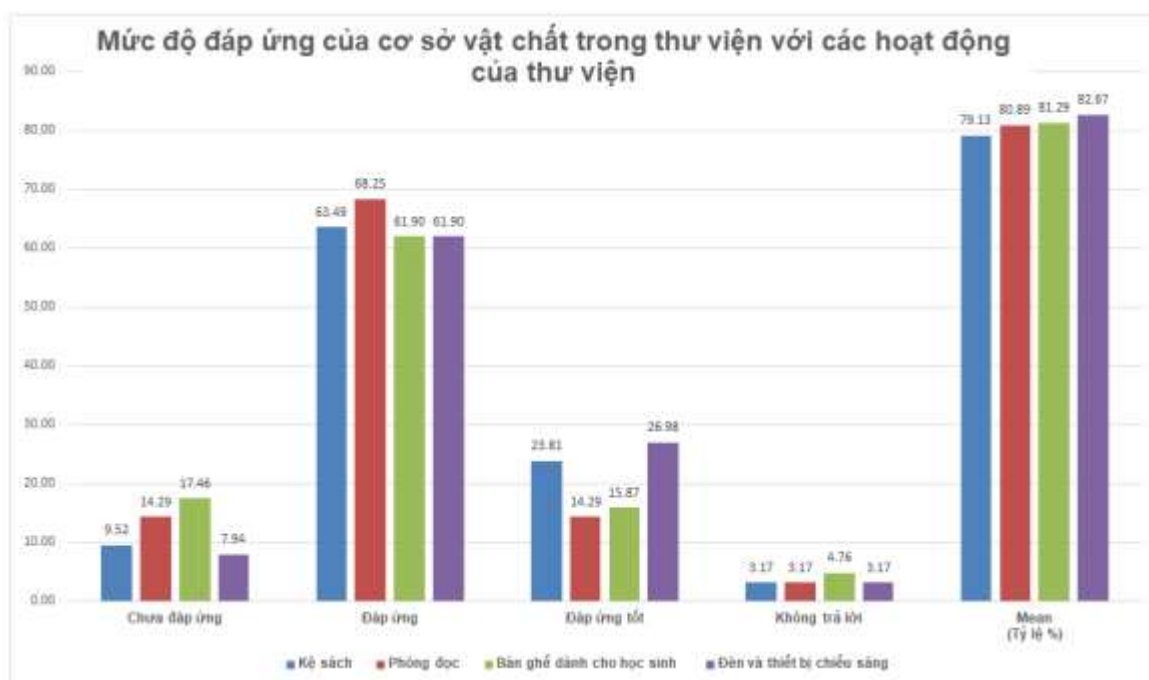
Cơ sở vật chất là yếu tố tiên quyết, có tác động trực tiếp đến hiệu quả hoạt động thư viện của mỗi trường. Nhiều Sở GD&ĐT xác định việc đầu tư , nâng

cấp thư viện là một trong những mục tiêu quan trọng nhằm đáp ứng nhu cầu đổi mới giáo dục trong giai đoạn đổi mới hiện nay (ví dụ: Bắc Giang, Lào Cai, Quảng Ninh, Hà Tĩnh, Hải Phòng, Đà Nẵng, Cần Thơ, Vĩnh Long). Tuy nhiên, hiện nay nhiều địa phương còn rất khó khăn, số phòng học còn hạn chế nên việc dành riêng cho học sinh (HS) một phòng đọc cũng phải cân nhắc rất nhiều, việc đầu tư cải tạo thư viện phù hợp với hoạt động của HS cũng không dễ thực hiện. Thậm chí có những trường học chưa có phòng thư viện. Nếu tính theo đối tượng sử dụng, đa số các trường sử dụng thư viện chung cho cả giáo viên (GV) và HS (chiếm khoảng 79%), có nghĩa là HS không có một không gian riêng để tổ chức các hoạt động thư viện phù hợp hiệu quả, trong khi số trường có thư viện riêng cho HS chiếm tỉ lệ hết sức khiêm tốn (khoảng 17%) và số trường không có thư viện cho HS (chiếm khoảng 4%). Những tỉnh còn gặp nhiều khó khăn như (Hà Giang, Cao Bằng, Bắc Kạn, Yên Bái, Quảng Bình, Quảng Trị, Ninh Thuận, Bình Phước, Quảng Ngãi, Cà Mau...)

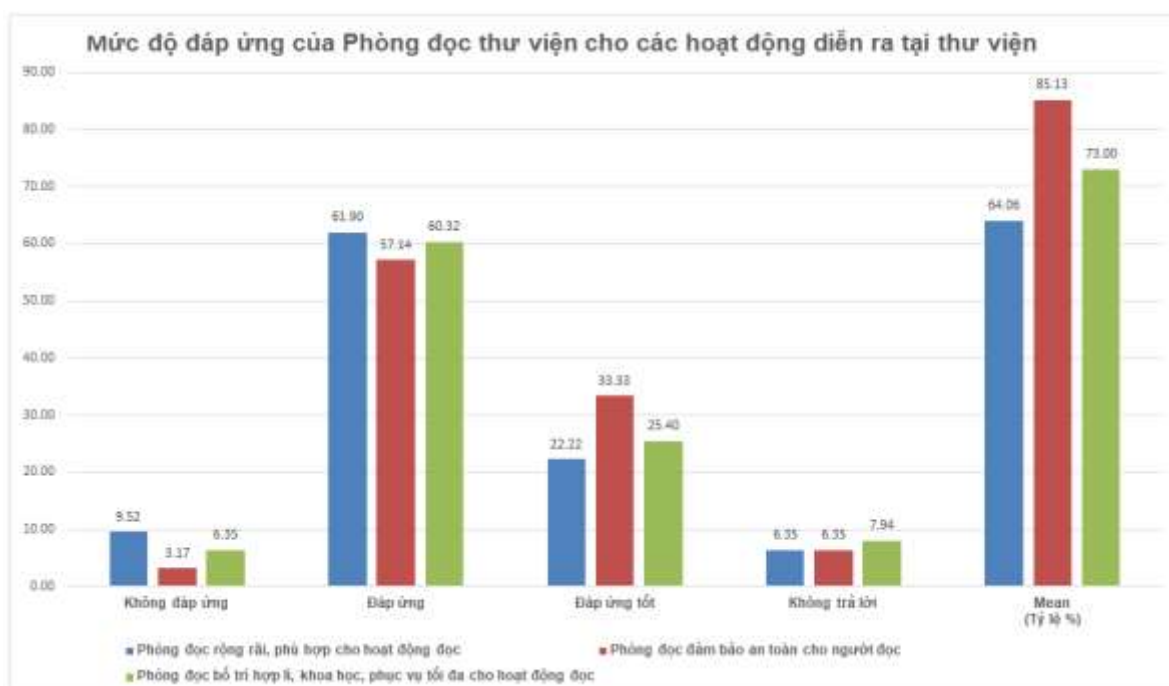
Trong tổng số thư viện trường Tiểu học thì có đến 1/3 số thư viện chưa đạt yêu cầu về diện tích sử dụng (chiếm tỉ lệ khoảng 32,64%), số trường nhân viên thư viện phải kiêm nhiệm các nhiệm vụ khác (chiếm tỉ lệ 37,81%).

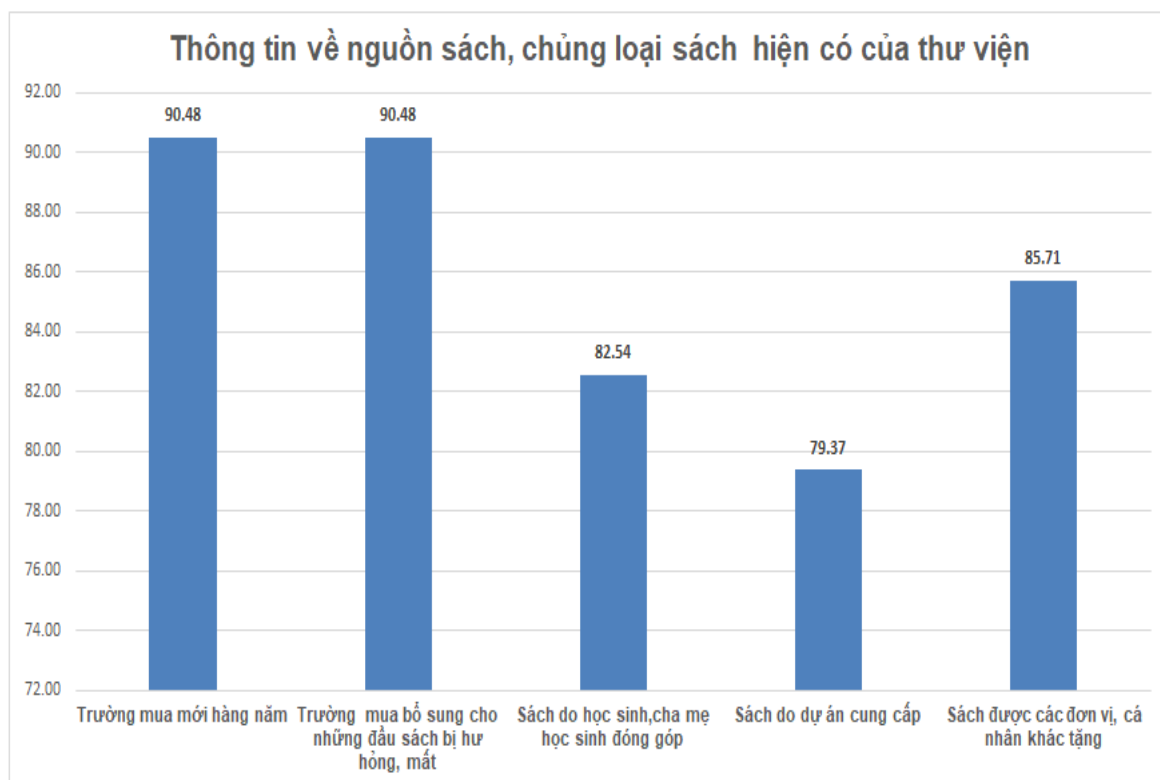
Trang thiết bị (kệ sách, bàn ghế và đèn chiếu sáng) cho thư viện trường tiểu học bước đầu được quan tâm đầu tư, mua sắm và bổ sung để tạo điều kiện cho thư viện hoạt động. Tuy nhiên, mức độ đáp ứng tốt của cơ sở vật chất (CSVCh) trong thư viện mới đạt được tỉ lệ rất khiêm tốn: Kệ sách (23,81%), bàn ghế (15,87%), đèn và thiết bị chiếu sáng (26,98%).

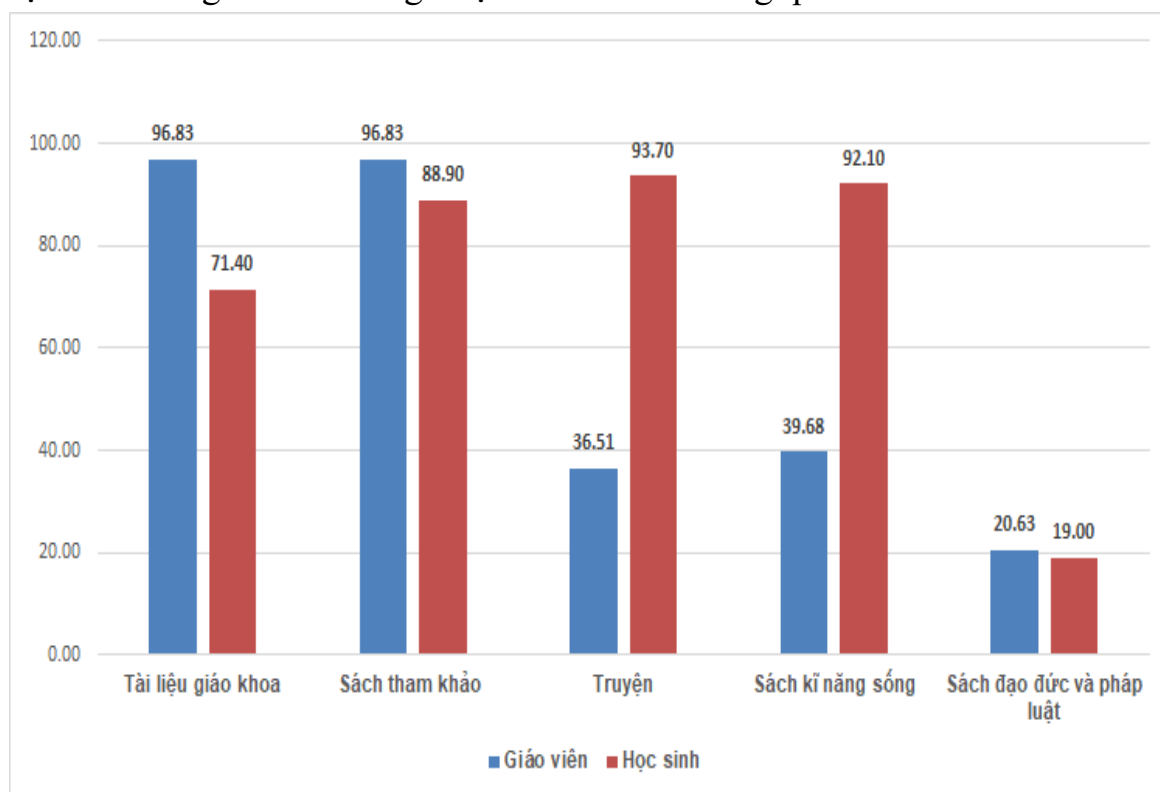
Căn cứ vào tổng số thư viện của các trường tiểu học theo địa bàn của các tỉnh (thành phố), cho biết về mức độ đáp ứng 3 tiêu chí của phòng đọc thư viện cho các hoạt động diễn ra tại thư viện đạt tỉ lệ khoảng 60%; số lượng thư viện có mức độ đáp ứng tốt cho các hoạt động diễn ra tại thư viện cũng cần được quan tâm nhiều hơn: Phòng đọc rộng rãi, phù hợp cho hoạt động đọc (22,22%); Phòng đọc đảm bảo an toàn cho người đọc (33,33%); Phòng đọc bố trí hợp lý, khoa học, phục vụ tối đa cho hoạt động đọc (25,40%).

Học liệu: Kết quả thống kê về nguồn sách hiện có của thư viện cho biết hầu hết các nhà trường đều mua mới sách hàng năm, bổ sung đầu sách hư hỏng, huy động thêm nguồn sách từ dự án cung cấp, sự đóng góp của PHHS và cộng đồng.

Các chủng loại sách phù hợp với HS như sách truyện, sách tham khảo và sách hỗ trợ các kỹ năng cho HS cũng được nhiều nhà trường quan tâm đầu tư.

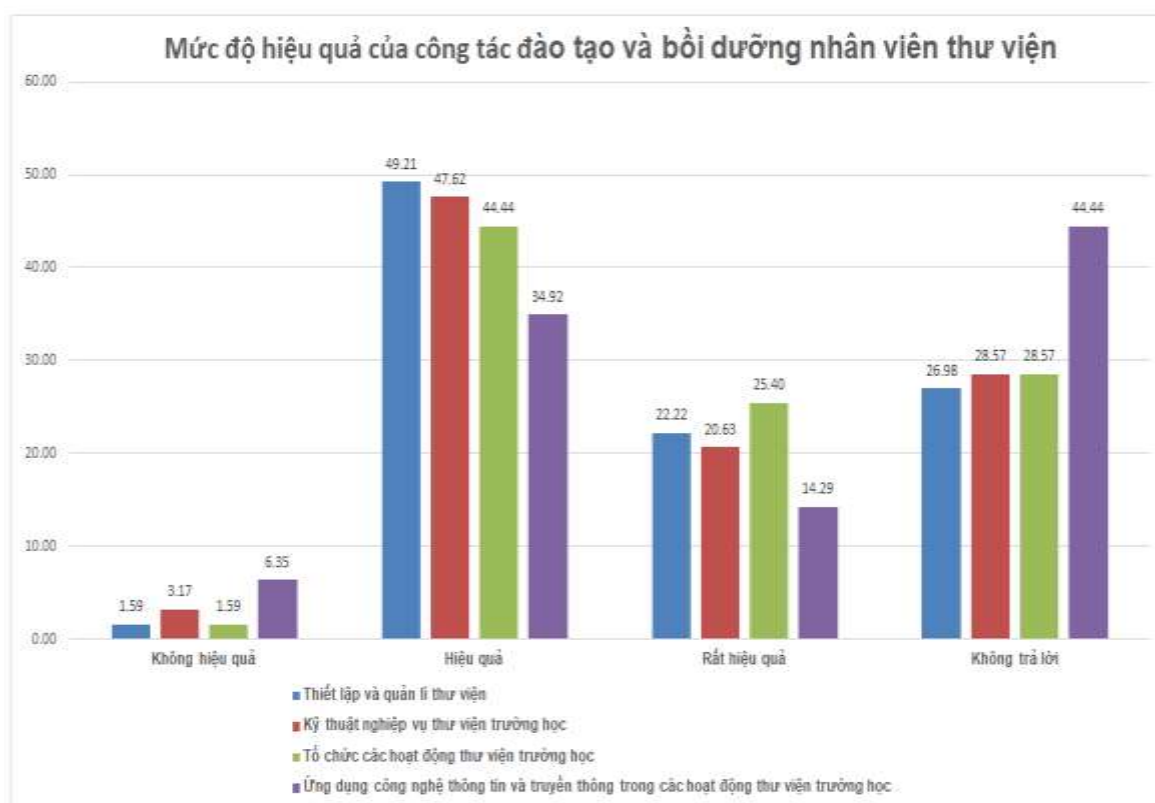

2. Công tác bồi dưỡng và nâng cao năng lực đội ngũ

Hiện nay, nhiều cán bộ thư viện (CBTV) phải làm công tác kiêm nhiệm khác hoặc giáo viên phải kiêm nhiệm công tác thư viện nên những người làm công tác thư viện đó vừa không đủ thời gian, vừa không đủ trình độ năng lực và nghiệp vụ cơ bản của một cán bộ chuyên trách để hoàn thành nhiệm vụ. Điều đó không chỉ

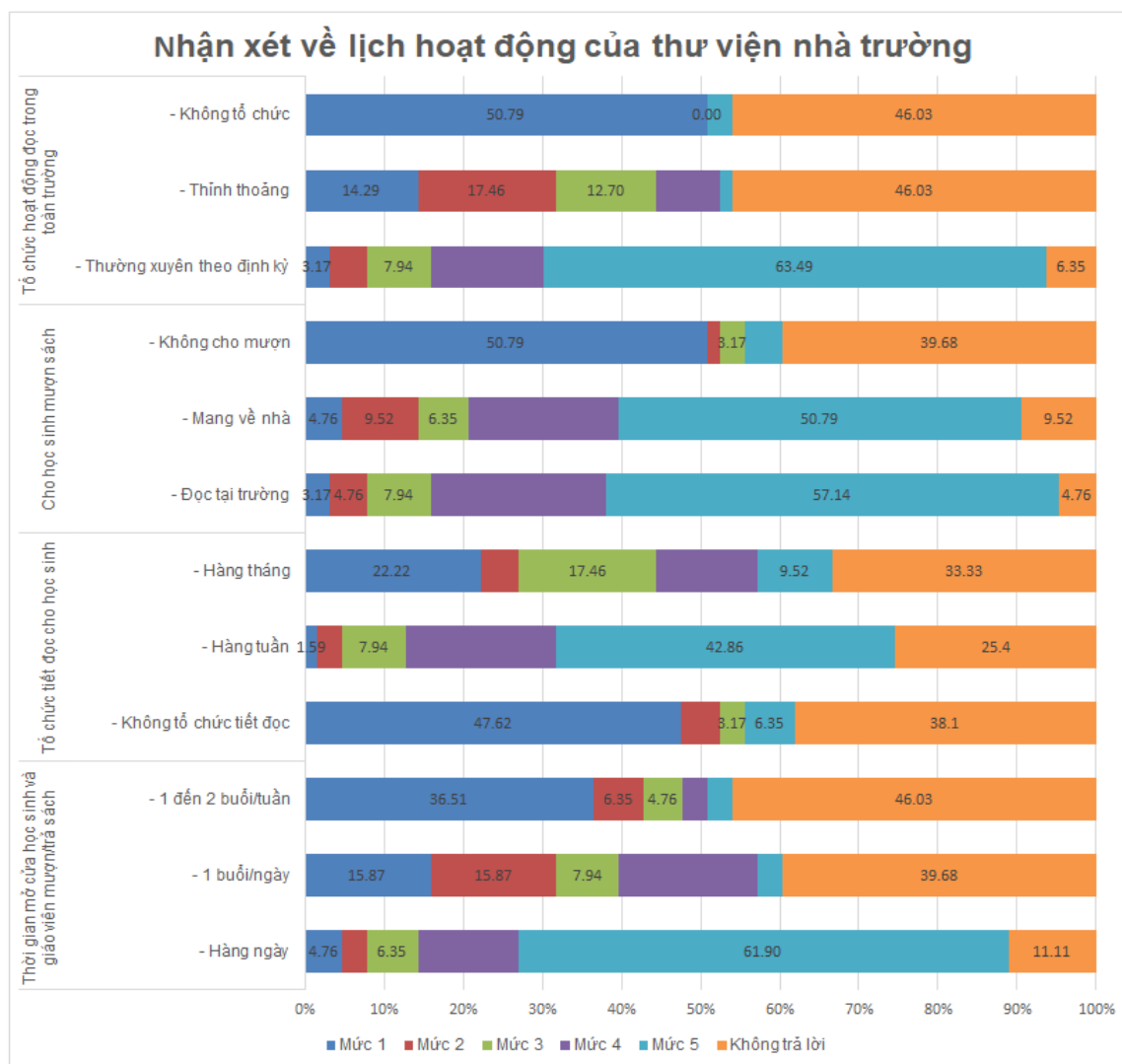
gây khó khăn trong việc thiết lập tổ chức và quản lý thư viện mà còn là rào cản lớn trong quá trình nhà trường triển khai các hoạt động thư viện.

Đứng trước thực tiễn đó, nhiều Sở GD&ĐT đã quan tâm đến việc đào tạo bồi dưỡng và nâng cao đội ngũ nhân viên thư viện về các nội dung: thiết lập và quản lý thư viện, kỹ thuật nghiệp vụ thư viện trường học, tổ chức các hoạt động thư viện trường học và ứng dụng công nghệ thông tin và truyền thông trong các hoạt động thư viện trường học. Tuy nhiên số lượng các đợt tập huấn không nhiều, những đợt tập huấn đạt hiệu quả cao còn ở mức độ rất khiêm tốn, chỉ chiếm khoảng 20%.

3. Hoạt động của thư viện

Theo kết quả phân tích hoạt động của các thư viện hiện nay nhìn chung còn rất nhiều bất cập, chưa thực sự hiệu quả: Thời gian mở cửa của các thư viện hàng ngày (chiếm tỉ lệ 61,9%) nhưng có đến 47,2% thư viện không tổ chức hoạt động tiết đọc cho HS, số trường tổ chức hoạt động đọc cho HS theo tháng (chiếm 22,22%), theo tuần (chiếm 1,59%); không tổ chức hoạt động đọc tại trường chiếm 50,79%, không cho HS (mượn sách chiếm 50,79%). Qua đây ta thấy, việc mở cửa thư viện còn mang tính hình thức, chưa khai thác được tối ưu các điều kiện của thư viện, hiệu quả sử dụng của thư viện chưa cao.

Nguyên nhân dẫn đến tình trạng đó là CBTV tại một số trường còn phải kiêm nhiệm, thậm chí có nơi không có CBTV chuyên trách, các hoạt động thư viện dành cho HS còn hạn chế, điều kiện về CSVC, trang thiết bị, học liệu còn thiếu thốn...

III. Một số thành công bước đầu

1. Phối hợp với các tổ chức trong và ngoài nhà trường xây dựng mô hình thư viện thân thiện để phát triển văn hóa đọc

Dưới sự hỗ trợ của các đơn vị tổ chức trong nước (các công ty, doanh nghiệp ...) và ngoài nước (điển hình là các tổ chức Plan, tổ chức cứu trợ trẻ em ở Việt Nam (SC), tổ chức trẻ em và phát triển (E and D), tổ chức Zhishan foundation Taiwan (CI), tổ chức Thanh niên với Sứ mệnh (YWAM)...với các chương trình thiện nguyện, chương trình hỗ trợ, chương trình “Tủ sách nhân ái”, chương trình “sách hóa nông thôn”, chương trình “làm bạn với sách” ...đã tặng, tài trợ cho nhiều trường tiểu học: thư viện, trang thiết bị, sách, tủ sách và học bổng cho HS, tập huấn nâng cao năng lực nghiệp vụ cho cán CBTV; hướng dẫn nhà trường xây dựng không gian thư viện xanh nhằm tạo điều kiện tốt nhất cho hoạt động đọc của học sinh.

Kết quả, rất nhiều những thư viện truyền thống đã được thay đổi hình hài và phương thức hoạt động. Một số thư viện trong các trường tiểu học của các tỉnh Hà Giang, Lào Cai, Hà Tĩnh, Nghệ An, Huế, Cần Thơ, Quảng Bình, Gia Lai ... đã được thay áo mới và trở thành điểm đến mong chờ của rất nhiều học sinh. Tùy thuộc vào điều kiện của mỗi địa phương, TVTT được triển khai dưới nhiều hình thức phong phú và đa dạng: thư viện lớp học (thư viện đặt ở cuối phòng học); thư viện di động (loại hình thư viện có thể di chuyển được mọi lúc, mọi nơi trong khuôn viên trường); thư viện xanh được thiết kế trong vườn cây xanh hay sân trường đủ bóng mát, có đường đi lối lại lát gạch, có bồn hoa cây cảnh đẹp mắt, có ghế ngồi; thư viện đa năng (được thiết kế tại các vị trí khác nhau và được sử dụng tích hợp với nhiều chức năng khác nhưng vẫn mang lại hiệu quả thiết thực cho hoạt động đọc của học sinh). Thư viện đa năng rất phù hợp với học sinh tiểu học, khắc phục điều kiện về diện tích, thực hiện việc đưa sách đến cho học sinh ở mọi lúc, mọi nơi giúp học sinh dễ dàng, nhanh chóng, thuận lợi trong việc tiếp cận sách để đọc. Bộ GD&ĐT khuyến khích các địa phương tùy thuộc vào từng điều kiện cụ thể về nguồn lực, không gian khuôn viên của mỗi nhà trường xây dựng và phát triển các loại hình thư viện thân thiện phù hợp dưới sự sáng tạo của CBQL, GV, HS và sự tham gia của phụ huynh học sinh (PHHS). Đây là hình thức đổi mới thư viện nhằm tạo không gian mở tối đa, giúp học sinh tiếp cận và đọc sách nhẹ nhàng, tự nhiên, thú vị.

2. Triển khai thí điểm Chương trình thư viện thân thiện trường Tiểu học theo mô hình Room to Read (RtR)

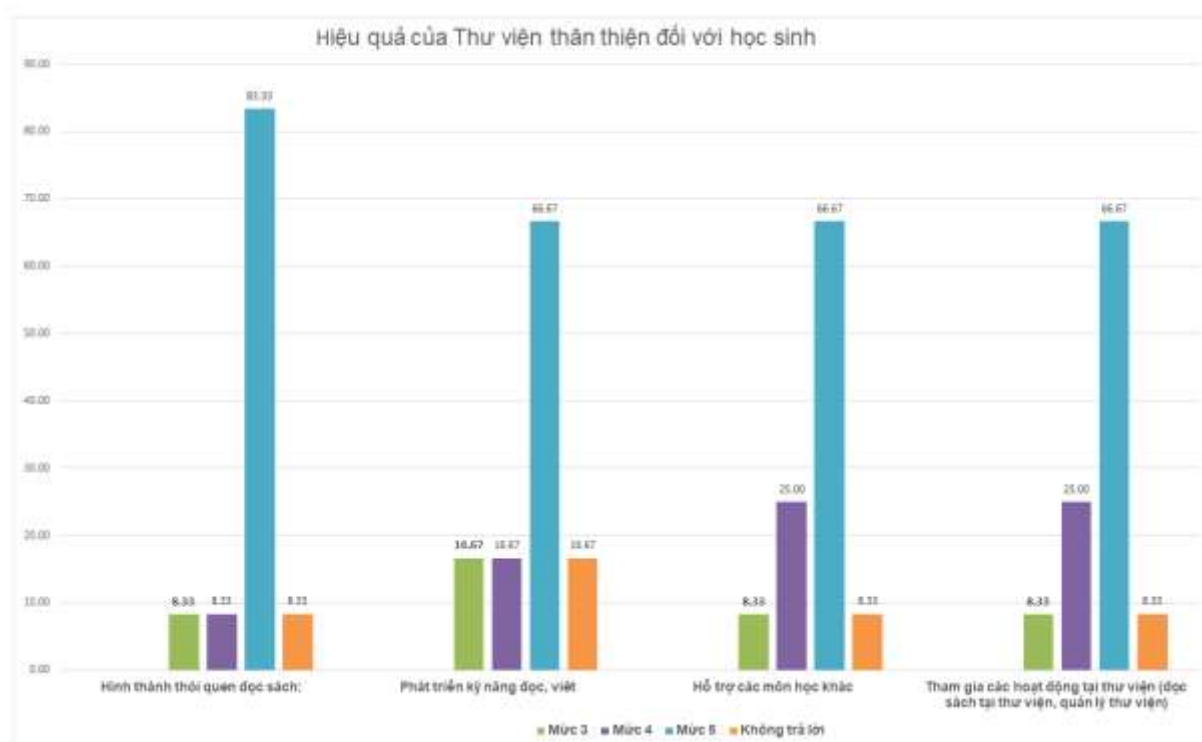
Không chỉ dừng lại ở việc “ thay áo mới” cho các thư viện trường tiểu học, Vụ Giáo dục Tiểu học đã nghiên cứu đề xuất hợp tác và phối hợp với tổ chức RtR tại Việt Nam trong việc xây dựng mô hình thư viện thân thiện, lấy HS làm trung tâm với mong muốn nâng cao hiệu quả và chất lượng hoạt động thư viện trường Tiểu học thông qua việc tổ chức hoạt động đọc ngay từ những ngày đầu đến trường cho HS nhằm hình thành thói quen đọc sách. Chương trình TVTT trường Tiểu học theo mô hình RtR tập trung vào những nội dung cốt lõi sau:

- *Xây dựng và triển khai quy trình Thiết lập thư viện thân thiện*: thư viện được sắp xếp thân thiện để học sinh tiếp cận sách dễ dàng, sách được phân loại theo trình độ đọc tương ứng với trình độ đọc của từng lứa tuổi, được dán mã màu và đưa lên kệ có màu tương ứng;

- *Tổ chức các hoạt động đọc, khuyến đọc nhằm xây dựng văn hóa đọc ở trường, gia đình và cộng đồng*: tổ chức tiết đọc thư viện hàng tuần cho HS, HS được khuyến khích mượn sách về nhà, tổ chức ngày hội đọc sách cho giáo viên, HS và cộng đồng; tổ chức tôn vinh và trao giải thưởng Sao đọc sách cho HS ...

- *Xây dựng năng lực, duy trì và phát triển bền vững thư viện*: tổ chức hoạt động nhằm nâng cao năng lực cho CBQL, GV, CBTV của trường, nâng cao nhận thức của cộng đồng địa phương. Chương trình TVTT trường tiểu học đã tổ chức các lớp tập huấn cho nhóm cán bộ nòng cốt của tỉnh về các chủ đề: thiết lập và quản lý thư viện, tổ chức tiết đọc thư viện, tổ chức các hoạt động đọc; huy động sự tham gia của cộng đồng, duy trì, đảm bảo tính bền vững của thư viện...

Thư viện theo mô hình RtR được tổ chức và vận hành thông qua các hoạt động của HS, trong đó nhấn mạnh vai trò tổ chức vận hành của CBTV và sự chung tay của cộng đồng. Theo số liệu khảo sát, thống kê sau 2 năm thực hiện, kết quả cho thấy: 12 tỉnh tham gia thí điểm mô hình TVTT trường Tiểu học RtR đều đánh giá hiệu quả của mô hình này đối với học sinh tiểu học trong 3 lĩnh vực, cụ thể: hình thành thói quen đọc sách (83,33%); phát triển kỹ năng đọc viết, hỗ trợ học các môn học khác (66,67%).

Một số Sở GD&ĐT đã có những văn bản hướng dẫn chỉ đạo hoạt động thư viện, xây dựng các tiêu chí đánh giá chất lượng và hiệu quả của các hoạt động thư viện đối với học sinh: Hà Tĩnh, Vĩnh Long, Tiền Giang...; nhiều Sở GD&ĐT đã xây dựng được đội ngũ giảng viên cốt cán (GVCC) để triển khai nhân rộng những thành quả của hoạt động thư viện trong toàn tỉnh: Thái Nguyên, Cần Thơ, Bình Định, Vĩnh Long, Long An, Trà Vinh...; một số tỉnh đã làm tốt công tác xã hội hóa, nâng cao nhận thức của cộng đồng về việc xây dựng văn hóa đọc tại địa phương: Bắc Giang, Lào Cai, Đắk Lắk, Lâm Đồng....

Từ kết quả ban đầu đạt được của mô hình TVTT trường tiểu học, 100% các đơn vị đã tham gia triển khai TVTT trường tiểu học theo mô hình RtR đều triển khai nhân rộng và mong muốn được nhân rộng mô hình cho các trường bên ngoài dự án cho toàn tỉnh. Trên thực tế, trong giai đoạn đầu chương trình thí điểm, số TVTT toàn phần đạt 222/210 thư viện (vượt chỉ tiêu 12 thư viện toàn phần), số thư viện nhân rộng tự nguyện là 72/52 thư viện (vượt chỉ tiêu 20 thư viện bán phần nhân rộng).

Căn cứ vào kết quả cụ thể và những tác động tích cực của TVTT trường Tiểu học theo mô hình RtR tới HS, GV, PHHS và cộng đồng, Bộ GD&ĐT tiếp tục phối hợp với tổ chức RtR thực hiện triển khai chương trình ở giai đoạn 2 và triển khai hợp phần nhân rộng mô hình TVTT trường Tiểu học trong những năm học tiếp theo trên cơ sở tự nguyện tham gia của các địa phương.

IV. Các giải pháp xây dựng văn hóa đọc và phát triển mô hình thư viện thân thiện

1. Triển khai công tác truyền thông

Tuyên truyền nâng cao nhận thức, vai trò, trách nhiệm đến các cấp quản lý, giáo viên, CBTV, PHHS và cộng đồng về mục tiêu, ý nghĩa của việc xây dựng văn hóa đọc thông qua hình thành thói quen đọc sách cho học sinh Tiểu học; phối hợp với các đơn vị, tổ chức khác để tuyên truyền và xây dựng văn hóa đọc trong nhà trường cũng như trong cộng đồng, lồng ghép các nội dung và tích hợp trong chương trình giáo dục phổ thông mới nhằm tích hợp các nội dung kiến thức theo định hướng đổi mới giáo dục trong giai đoạn mới.

2. Xây dựng đội ngũ

Để thư viện hoạt động có hiệu quả, Bộ GD&ĐT đã xây dựng đội ngũ GVCC cấp Trung Ương (lựa chọn những GV có năng lực đến từ các tỉnh/thành), các Sở GD&ĐT xây dựng đội ngũ GVCC cấp tỉnh để triển khai, hỗ trợ, giám sát các hoạt động của TVTT; bồi dưỡng đội ngũ CBTV chuyên trách, có trình độ nghiệp vụ, năng lực chuyên môn và tâm huyết với nghề.

3. Đầu tư CSVC, trang thiết bị, học liệu

Đầu tư CSVC tối thiểu đáp ứng nhu cầu đọc của HS, mở rộng không gian đọc thông qua các hình thức thư viện khác nhau, phù hợp với thực tiễn ở từng địa phương nhằm tạo hứng thú đọc cho HS; Trang thiết bị và học liệu phải được quan tâm đúng mức tạo điều kiện để tổ chức các hoạt động thư viện hiệu quả.

4. Tổ chức các hoạt động thư viện

Các hoạt động thư viện cần được tổ chức linh hoạt, sáng tạo thông qua các hình thức và nội dung hoạt động phong phú, phù hợp với thực tiễn từng địa

phương. Các hoạt động giới thiệu sách mới cần được duy trì thường xuyên, đưa tiết đọc thư viện và các hoạt động đọc vào trong chương trình học tạo thói quen và hứng thú đọc sách; đổi mới về cách thức tổ chức tạo điều kiện cho HS dễ dàng tiếp cận với sách truyện, tạo cơ chế mượn trả nhanh gọn, khuyến khích các em mượn sách mang về nhà, đọc sách mọi nơi mọi lúc; tổ chức các hoạt động giao lưu GV, CBTV để chia sẻ kinh nghiệm, tổ chức ngày hội đọc sách có sự tham gia của PH và cộng đồng nâng cao nhận thức của xã hội về việc cần thiết xây dựng văn hóa đọc cho HS.

5. Kiểm tra, hỗ trợ và đánh giá

Các đơn vị xây dựng đội GVCC cấp tỉnh, xây dựng kế hoạch hỗ trợ kỹ thuật thường xuyên đối với các thư viện nhằm giúp đỡ và chia sẻ kinh nghiệm trong quá trình thiết lập và vận hành. Đánh giá hiệu quả hoạt động của thư viện thông qua sự hứng thú của trẻ đối với hoạt động đọc cũng như các hoạt động viết, vẽ và các hoạt động khác. Kịp thời khích lệ đối với các cá nhân, đơn vị thực hiện hiệu quả, có đóng góp tích cực cho các hoạt động thư viện.

V. Đề xuất từ địa phương

1. Điều chỉnh những nội dung bất cập trong Quyết định 01/2003 ngày 01/01/2003- BGDĐT về những tiêu chuẩn cho thư viện trường phổ thông cho phù hợp với mô hình thân thiện hiện nay.

2. Xây dựng mô hình TVTT điểm đối với các địa phương thông qua việc đầu tư CSVC, trang thiết bị, nguồn học liệu cho HS (đặc biệt quan tâm hỗ trợ hoạt động thư viện đến những vùng khó khăn) và chuyển giao kỹ thuật.

3. Tăng cường đào tạo và bồi dưỡng năng lực tổ chức quản lý, thiết lập thư viện, kỹ năng vận hành, kiểm soát, tổ chức các hoạt động thư viện nhằm đảm bảo việc vận hành thư viện hiệu quả theo định hướng đổi mới hiện nay.

4. Phân bổ và bố trí CBTV chuyên trách cho các nhà trường, xây dựng cơ chế, chính sách phù hợp đối với CBTV trong trường tiểu học. Xây dựng những văn bản hướng dẫn về các tiêu chí đánh giá thư viện, quy định về chính sách và cơ chế hoạt động, quy định về phương thức hoạt động, hỗ trợ, giám sát, cách thức phối hợp giữa CBTV, GV, PHHS và cộng đồng.

5. Tổ chức các hoạt động giao lưu nhằm chia sẻ học hỏi kinh nghiệm giữa các đơn vị: Cán bộ thư viện, giáo viên dạy tiết đọc thư viện, đọc sách cùng con, em yêu Sách..

*** Tài liệu tham khảo**

1. Các tài liệu về mô hình thư viện của các tổ chức phi chính phủ: Room to Read, Plan, IC...
2. Báo cáo về Tình hình Thư viện trường tiểu học của 63 tỉnh/thành.
3. Báo cáo tổng kết của Vụ GDTH- Bộ GDĐT trong các năm học.